

Portret van een plantage

Getrouwe weergave van overzees bezit

De Surinaamse kunstenaar Gerrit Schouten (1779-1839) maakte in het begin van de negentiende eeuw een kijkkast met een voorstelling van een plantage die helemaal van papier is gemaakt. Het stelt de koffie- en katoenplantage Zeezicht voor, gelegen aan de Motkreek dicht bij zee.

Tot het einde van het schooljaar bespreken experts van het Rijksmuseum Amsterdam verschillende objecten uit de collectie, verspreid over de tijdvakken, en plaatsen deze in hun historische context.

Eveline Sint Nicolaas is conservator militaria en varia 18^e eeuw.

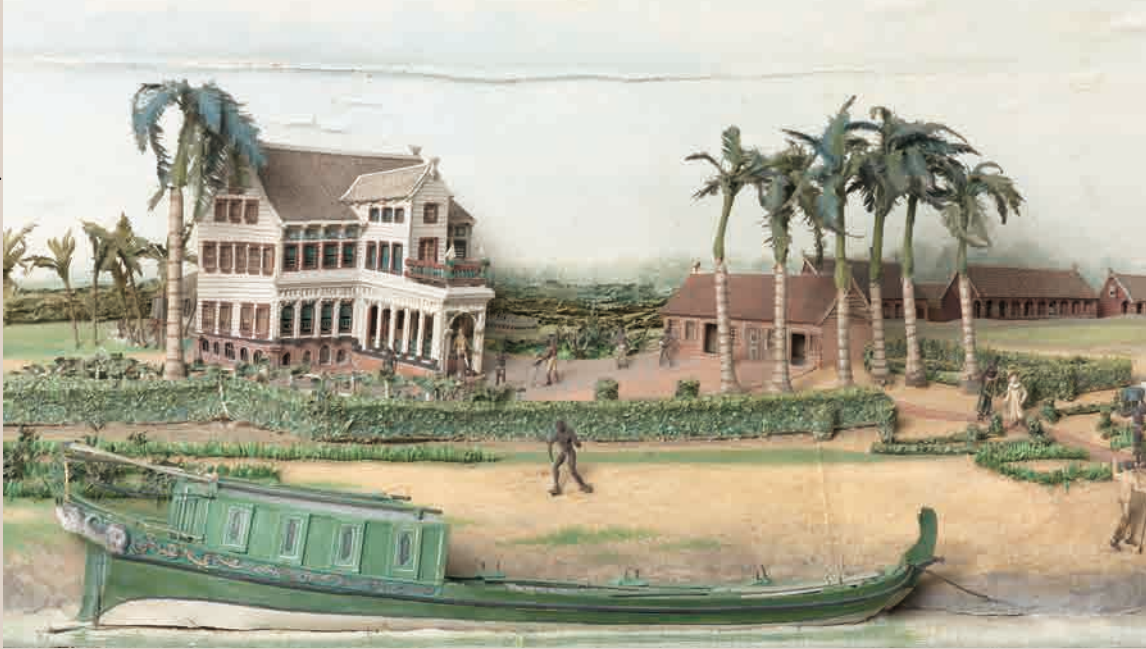
Schouten maakte dit soort driedimensionale portretten van plantages in opdracht van plantage-eigenaren. Soms was die eigenaar een Europees handelshuis waarvan de bestuurders graag wilden weten hoe hun overzees bezit eruitzag. Maar ook planters in Suriname bestelden bij Schouten diorama's. In beide gevallen verlangde de opdrachtgever een waarheidsgetrouwe weergave van zijn bezit. Zeezicht was in 1785 aangelegd door Johannes Baak en stond in 1793 in de Surinaamse Almanak vermeld als een koffie- en katoenplantage in eigendom van het handelshuis Meurs & Baak. In 1821 ging het eigendom van de plantage over op D. Holswilder, van wie de Engelsman R. Cook het drie jaar later kocht. Voor een van deze twee mannen maakte Schouten dit gedetailleerde en daarom zeer informatieve diorama.

Zelfde indeling

Plantages in Suriname hadden meestal in grote lijnen eenzelfde indeling. Een pad met aan weerszijde bomen en struiken voerde de bezoeker vanaf het water rechtstreeks naar het plantershuis. Rondom het grote huis lagen de bedrijfsgebouwen als de timmerloods en de koffieloods. Verder weg van het plantershuis stonden de slavenvertrekken met daarachter de velden waar de gewassen werden verbouwd. Een reisverslag uit 1824 beschrijft de aankomst op Zeezicht: 'Zoo voeren wij dan nagenoeg 2½ uur voort, toen eindelijk het schoone woonhuis der plantaadje Zeezicht zich aan ons vertoonde, op een afstand van slechts 10 à 15 minuten van de zee verwijderd. [...] Verbeeldt u dan een ruim tweeverdiepings lusthuis, in den Italiaanschen smaak gebouwd, met eene vooruitstekende galerij van voren, waarboven een balkon geplaatst is, welke het verrukkelijkst uitzicht aan de linkerzijde op de kreek levert, terwijl men aan de regterhand van daar meer dan een half uur ver in zee ziet...'

Op het diorama zien we in de deuropening van de galerij de eigenaar staan. Hij kijkt toe hoe slaven het terras voor het huis schoonve-

Onder:
Diorama met een voorstelling van de Surinaamse plantage Zeezicht, Gerrit Schouten, ongedateerd. Collectie Rijksmuseum.
Linker pagina:
Detail van het diorama, waarop de houtwerkplaats goed te zien is. Collectie Rijksmuseum.
Hiernaast:
Detail van het diorama, het huis van de plantage-eigenaar. Collectie Rijksmuseum.

gen. Dit terras werd ook wel gebruikt voor het drogen van koffiebonen in de zon. Aan de achterzijde van het plantershuis wordt de katoen gedroogd in de zon. De katoenoogst vond twee keer per jaar plaats en moest snel gebeuren om te voorkomen dat het gewas door ongedierte werd aangetast. Een katoenplantage beschikte daarom altijd over een relatief groot aantal slaven. Na het drogen werden de zaden uit de katoen verwijderd. Dit moest zorgvuldig gebeuren, omdat de pitten een olie bevatten die de katoen kon bederven.

Rechts op de voorgrond zien we een loods waar slaven bezig zijn met het bewerken van hout. Veel plantages hadden een eigen houtwerkplaats of kuiperij, ook wanneer dit niet het belangrijkste product was. Zowel hout als mankracht was immers ruim voorradig, zodat men op de plantage het verpakken en het vervoer van de producten zelf kon verzorgen. Zelfredzaamheid was belangrijk in de binnenlanden. Voor een bezoek aan de hoofdstad Paramaribo was men minstens een dag onderweg, vaak langer. Dit betekende dat de planter en zijn familie ook voor hun dagelijkse maal afhankelijk waren van wat de plantage opleverde. Niet voor niets is er voor het grote huis een uitgebreide moestuin te zien, waar onder andere bonen en kool werden verbouwd. Voor luxegoederen, kleding en drank bleef men uiteraard afhankelijk van aanvoer uit de stad. Uiterst rechts, bij de timmerwerkplaats, arriveert zojuist een pondo, een klein vrachtscheepje met een dak van pinabladeren. De slaven brengen de kisten en vaten aan wal. Op de kisten staan de letters PL (ineen) en Z, een verwijzing naar de naam van de plantage Zeezicht. Voor het huis ligt een tentboot waarmee de eigenaar en zijn gezin zich naar de stad of naar andere plantages lieten brengen. Zij zaten in het overdekte gedeelte van de boot uit de zon

en regen, terwijl slaven, gekleed in livrei met sjerp en hoge hoed, hen roeiden.

Geheel links zien we een sluis waarmee het waterpeil werd geregeld. Elke plantage was een zelfstandige polder met rondom dijken en een eigen afwateringsstelsel. Door de afwisselende regentijden en droge tijden fluctueerde het waterniveau sterk. Het waterreservoir rechts van de sluis diende daarom als buffer. Omdat plantage Zeezicht dicht bij de oceaan lag had men bovendien te maken met de getijdewerking. Als het zoute zeewater de akkers zou overstromen, was de oogst verloren. Vanaf de jaren twintig ging het steeds slechter met de plantage. De katoenprijzen schommelden flink in deze tijd en tussen 1824 en 1844 werd Zeezicht driemaal overvallen door een katoenwormplaag, een keer geteisterd door een orkaan en kwam het door hevige regens ook nog een keer onder water te staan. Schouten lijkt nog net de glorietijd te hebben vastgelegd.

Een afbeelding van het diorama is in groot formaat te vinden op de website van het Rijksmuseum. Ga naar www.rijksmuseum.nl en klik op zoeken. Voer het collectienummer NG-1983-1 in. Er zijn nog meer diorama's van Gerrit Schouten in bezit van het Rijksmuseum, zoek daarvoor op 'diorama's'. Bij dit artikel is een bijpassende les gemaakt. Deze is te vinden op de website van Kleio: www.vgnkleio.nl/kleio.

Volgende keer een bijdrage van Harm Stevens, conservator geschiedenis van de twintigste eeuw. ■